

Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inde Kişilerin Mübhem Bırakılma Sebepleri^a

 SERVET HAYMA^b

Öz: Mübhematın bilinmesi, hadislerin anlaşılması ve yorumlanması sürecine önemli katkı sunmaktadır. Rivayetlerden nakiller yapılırken hem isnad hem de metinde bazen bazı kişilerin gerçek ismi zikredilmemiştir. Bu, bir ravi tasarrufu olabileceği gibi, bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir sebepten de olabilmektedir. Cerh ve tadil âlimleri mübhem isimleri tespit etmek için önemli oranda gayret sarfetmişlerdir. Çok fazla olmasa da, bu alanda müktesebat oluşmuştur. Yapılan çalışmalar genellikle mübhem isimleri tespit yönündedir. Bu makalede ise, mübhematın sebepleri üzerinde durulmuştur. Çünkü bazı rivayetlerin ilk söylenişinden itibaren mübhem kelimeler içerdiği görülmektedir. Sonraki dönemde meydana gelen mübhem anlatımlar için ravi tasarrufu olabileceği sonucuna varılabilirken, ilk dönemlerde meydana gelen mübhematta bilinçli bir hareketin olabileceği sonucuna varmak mümkündür. Çalışmamızda Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inde "Kitabü'l-Hac" ve "Kitabü'l-Cihad" bölümleri çerçevesinde mübhematın sebepleri üzerinde bazı sonuçlara ulaşılmaktadır. Toplamda yirmi üç sebepten oluşan başlıklarda tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında, mübhematın bazı devlet/kamu işlerinde, Allah Rasûlünün ev ahalisiyle alakalı durumlarda ve duyulması kişilerin şahsiyetine olumsuz etki edebileceği konularda zikredildiği tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, mübhem, Buhari, *el-Câmiu's-Sahîh*, yorum.

^a Bu makale, yazarın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı yüksek lisans tezi esas alınarak yazılmıştır.

^b Diyanet Akademisi, Eskişehir Dini İhtisas Merkezi
servethayma@gmail.com

Reasons for Being Uncertain in al-Bukhari's *al-Jami' as-Sahih*

Abstract: Knowing mubhamat makes an essential contribution to the process of understanding and interpreting hadiths. Sometimes, the real names of some people were not mentioned in both the is-nad and the text while quoting from the narrations. This may be a medical saver, or it may be due to a lack of information. Jarh and ta'dil scholars have made a significant effort to identify ambiguous names. Although not much, the acquis has been formed in this area. Studies are generally in the direction of detecting ambiguous terms. In this article, the reasons for the mubhamat are emphasized. Because it is seen that some narrations contain ambiguous words from the first utterance. While it can be concluded that there may be saved from the narrator for the ambiguous narratives that occurred in the later period, it is possible to conclude that there may be a conscious movement in the mubhamat that occurred in the early periods. In our study, some conclusions are reached on the causes of mubhamism within the framework of the "Kitab al-Hadj" and "Kitab al-Jihad" sections in al-Bukhari's *al-Jami' as-Sahih*. In total, determinations and evaluations were made in the titles consisting of twenty-three reasons. In general, it is determined that mubhamat is mentioned in some state/public affairs, in situations related to the household of the Messenger and in matters that can negatively affect the personality of people to be heard..

Keywords: Hadith, mubham, Bukhari, *al-Jami' as-Sahih*, commentary.

Giriş

“Mübhem”, kapalılığı ifade etmesiyle başta Kur’an ayetlerinin sonra da hadislerin daha iyi anlaşılması için üzerinde çalışmalar yapılması gereken bir terimdir. İslami ilimlerin nakle dayalı önemli bir kısmında mübhemata dair yönler vardır; dolayısıyla mezkûr meseleyi daha iyi anlama adına bunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu noktada özellikle hadis alanında zikredilen rivayetlerdeki mübhem raviler hakkında hadis âlimleri ilk dönemden itibaren çalışmışlar, musannefat oluşturmuşlar ve konuyu “mübhem hadis” başlığı altında ele almışlardır.

Her bir ilmin kavramlarında olduğu gibi, hadis ilminin kavramları da tarihi süreç içinde olgunlaşmıştır. Bu kavramların olgunlaşma sürecinde geçirdiği evreleri bilmeden o ilmin künhüne vakıf olmak oldukça zordur. “Mübhem”, ilk dönemlerde *mürsel*, *meçhul* ve *mühmel* kavramlarıyla birlikte ele alınmış olsa da daha sonra kendine özgü “mübhemât” başlığı altında incelenmiştir. Bu incelemeler, usul ilmi ve hadis ıstılahları açısından olduğu gibi hadis metinlerinde geçen mübhem kişilerin tespit edilmesiyle de yapılmıştır.

Hadis Usûlü kitaplarında “mübhem hadis” kavramının iki başlık altında incelendiği görülmektedir. Bunlardan ilki olan “mübhemü’l-isnâd” kavramı, isnâd zincirinde bulunan kişilerden birinin veya birkaçının “racül, imrae, fûlan, vd.” şeklinde ifade edilmesidir. “Mübhem” başlığı altında hadisin kabul ve reddi meselesinin değerlendirildiği alan isnadında mübhem kişilerin bulunduğu hadislerdir. Zira hadise hüküm vermek için râvinin adalet ve zabt bilgisine vakıf olmak önemlidir. Ancak kendisi tanınmayan birisinin adalet ve zabtının bilinmesi mümkün değildir. İsnâdda mübhem râvi zikredilmesinin ana sebeplerinin; hadisi alınan kişinin isminin bilinmemesi, ihtisar, şüphe, meşhurluk ve kusuru gizlemek olduğu saptanmaktadır. İsnadında mübhem râvi bulunan bu tarz hadisler direkt olarak hadisin hükmüne medar olduğu için muhaddisler tarafından daha fazla inceleme yapılan alan olmuştur. Özellikle Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eserinde bu rivayetler, metin açısından mübhem rivayetlere göre oldukça

azdır. Ayrıca isnâddaki mübhem kişiler farklı rivayetlerde tasrih edilmiştir. Buhârî bu ibhamı genelde ihtisar sebebiyle yapmıştır. Ayrıca Buhârî’de sahâbî râvileri ibham edilmiştir ki, “sahâbenin hepsi adildir” kaidesine bu durumun, hadisin sıhhatine zarar vermediği ortadadır.

Metindeki ibhama gelince bu konu hadisin sıhhatinin belirlenmesinden ziyade hadislerin anlaşılmasıyla alakalıdır. Şöyle ki bir hadiste geçen olayı anlatan kişi, orada yer alan olayın kahramanını, soru soran kişi veya kişileri tanımayabilir, isimlerde şüphe etmiş olabilir, unutulabilir, dinleyenleri isimle meşgul etmek isteyebilir veya bir hatayı gizleme amacı taşıyabilir. Ancak bu rivayetler daha sonra okunduğunda hadisi okuyan kişi oradaki kimsenin kim ya da kimler olduğunu merak eder ve öğrenmek ister. İşte hadis âlimleri bu merakı gidermek niyetiyle özellikle metinler üzerinde mübhem kişileri tespit etme çalışmaları yapmışlardır. Nitekim bu tarz hadislerin sayısının oldukça fazla olduğu da bir gerçektir. Buhârî hadislerinde bir kişinin mübhem bırakılma sebepleri ve bu kişilerin tespit edilip edilememesi durumları bulunmaktadır.

1. Hz. Peygamber’e Soru Soran veya Onun Uyarıda Bulunduğu Kişiler

1. Ya’lâ İbn Ümeyye, Hz. Ömer’e “Hz. Peygamber’e (s.a.s.) vahiy gelirken, Hz. Peygamber’i bana göster” demişti. O, sahâbilerinden bir toplulukla birlikte Cîrâne’de bulunuyordu. Bu sırada ona *bir adam* geldi ve “Yâ Resûlallah! Güzel kokulanmış olarak umre ihramına giren birisi hakkında görüşün nedir?” diye sordu. Hz. Peygamber bir an sustu... Sonra “Umre hakkında soru soran kişi nerede?” dedi ve bunun peşine yanına birisi getirildi. Resûlullah ona: “Güzel koku sürülen yeri üç kere yıka, üzerindeki cübbeni çıkar, haccında yapacağın şeyler gibi, umrende de aynılarını yap!” buyurdu. ¹

Aynı, hadiste “nefer” şeklinde geçen sahâbî grubunun Hu-

¹ Buhârî, “Hacc”, 17; Müslim, “Hacc”, 8. Bu hadis, Buhârî’de tekrar edilmiştir: (Buhârî, “Ebvâbu’l-umre”, 10; Buhârî, “Cezâi’s-sayd”, 19).

neyn savaşına katılan bir grup olduğunu zikretmiştir. Bulkînî “adam” şeklinde ifade edilen kişinin hadisin râvisi Ya'lâ b. Ümeyye olduğunu ve bu görüşün tercih edildiği söylemiştir.² Hadisin Müslim'de geçen tarikinde de Hz. Ömer'e bu soruyu soran kişinin bizzat Ya'lâ b. Ümeyye olduğu bilgisi elde edilebilir.³ Ancak bu olayda ihram sorusunu soran kişinin farklı bir kişi olduğunu düşünürüz. Nitekim kaynaklarımızda “racül” şeklinde ifade edilen kişinin hadisin râvisi Ya'la'nın kardeşi Ata' b. Münye/Ümeyye olduğunu kaydetmiştir.⁴ Kâmil Miras (1875-1957) en kuvvetli rivâyete göre bu kişinin Ya'lâ b. Ümeyye'nin kardeşi Atâ b. Ümeyye olduğunu zikretmiştir.⁵ Kaynaklarımızda ayrıca Amr b. Sevâd ismi geçmektedir. Ancak bu şekilde isimlendirilmesi doğru değildir. Doğru kullanımı adamın isminin Sevâd b. Amr olduğudur.⁶

2. İbn Abbas (r.a.) anlatmıştır: (Bir adam tarafından) Hz. Peygamber'e (s.a.s.), kurban kesmeden önce saçını tıraş eden ve bunun benzeri işler yapan kimsenin vebali soruldu. Hz. Peygamber de: “Sorumluluk yok, sorumluluk yok.” buyurdu.⁷

Bu rivâyet, Buhârî'de birçok yerde geçmektedir. Ancak rivâyetler arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz hadiste “soruldu” şeklinde verilen kısım bazı hadislerde “bir adam sordu” şeklinde verilmiştir. Ayrıca sorulan sorularda da farklılıklar söz konusudur. Yukarıdaki rivâyette saç tıraşını öne alma sorusu zikredilmişken diğerlerinde; cemreye taş atmadan önce yapılan tavafın durumu,⁸ cemreye taş atmanın vakti gibi sorular sorulmuştur.⁹

3. Ebû Hureyre (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber'e (s.a.s.) *bir*

² el-Bulkînî, *el-İfthâm*, 153.

³ Müslim, “Hacc”, 6-9.

⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/461; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 9/216-217.

⁵ Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, 5/61.

⁶ Ebü'l-Fazl Kadî İyâz, *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, 1. Baskı, (Dubai: Câizetü Dubai'l-Devliyyeti, 2013), 742-743; Ebû Hafs Sirâcüddîn İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzih li şerhi'l-cami't-s-sahîh*, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Felâh, 2008), 11/86.

⁷ Buhârî, “Hacc”, 125. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, “Hacc”, 130; Buhârî, “Hacc”, 131.)

⁸ Buhârî, “Hacc”, 125.

⁹ Buhârî, “Hacc”, 130.

adam gelip şöyle bir soru sordu: “Yâ Resûlullah! Hangi sadaka daha üstündür?” Hz. Peygamber (s.a.s.) bu soruya şöyle cevap verdi: “En üstün sadaka; sağlıklı, mala hırslı, zenginliği ister, fakirlikten korkar halde verdiğiendir. Sakın sadakanı can boğaza geldiği ana kadar erteleme! Zira o an da sen bu mal şunundur, bu mal bunundur dersin de hâlbuki o mal mirasçının olmuştur.”¹⁰

Hadis kitaplarımızda Ebû Zer’in (r.a.) Hz. Peygamber’e buna benzer soru sorduğu rivayetine bakılarak bu rivayette geçen kişinin de Ebû Zer olduğunu söyleyenler vardır.¹¹ Ancak Kastallânî’nin de dediği gibi iki hadiste verilen cevaplar birbirinden oldukça bağımsızdır.¹² Bu sebeple bu kişinin isminin mübhem kaldığını düşünüyoruz.

Genel olarak hadis rivayetlerine bakıldığında Hz. Peygamber’e soru soran kişilerin genelde mübhem bırakıldığı ortadadır. Özellikle aynı konuda soru soran kişiler birden fazla olunca bu ibhamı tasrih etmek daha zordur. Bu sebeple buradaki mübhem şahıslar tasrih edilememiştir.

2. Hz. Peygamber Tarafından Yaptığı Ameli Beğenilmeyenlerin Mübhem Kalması

1. Hafsa (r.a.) anlatmıştır: Biz genç kızlarımızın dışarı çıkmalarına izin vermezdik. Nihâyet (Basra’daki) Halef oğulları sarayına bir kadın (امرأة) geldi. O kadın, kız kardeşinin sahâbîlerden bir adamın eşi olduğunu ve kocasının Resûlullah’ın beraberinde katıldığı on iki gazveden altısına bizzat iştirak ettiğini, bir keresinde de kız kardeşinin “Biz yaralıları tedavi eder, hastalarla ilgilenirdik.” dediğini rivâyet etmiştir. Bunu anlattıktan sonra kız kardeşi, Resûlullah’a: “Birimizin çarşafı-feracesi olmazsa buna benzer işler için dışarıya çıkmamasında günah var mıdır?” diye sormuş. Resûlullah ona: “Arkadaşı kendi elbisesinden (جلباب) birisini ona versin o da hayırlı işlerde bulunsun ve müminlerin davetlerine katılsın.” buyurmuştur. Hafsa şöyle devam etmiş: Ümmü Atiyye buraya geldiği zaman kadınlar bu olayı ona sordular yahutta biz bu hadisi on-

¹⁰ Buhârî, “Vesâyâ”, 7.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 35/432.

¹² el-Kastallânî, *İrşâdû’s-sârî*, 3/21.87/

dan sorduk. O, ne zaman Resûlullah'ı hatırlasa "O'na babam feda olsun derdi" dedi. Biz Ümmü Atiyye'ye: "Sen Resûlullah'tan bu hadisi bizzat işittin mi?" dedik. O yine: "O'na babam feda olsun ki evet işittim." dedi.¹³

Hadiste toplamda üç mübhem kişi söz konusudur. Birincisi Basra'ya gelen kadın, ikincisi onun savaşıla katılan kız kardeşi, diğeri ise onun kocası olan sahâbîdir. İbn Hacer Basra'ya gelen kadını ve sahâbîyi tasrih etmemiş, ancak savaşıla katılan kız kardeşin hadiste ismi geçen Ümmü Atiyye olduğunu söylemiştir.¹⁴ Zira farklı rivâyetlerde bu tarz soruları soran kişinin Ümmü Atiyye olduğu zikredilmiştir.¹⁵ Ümmü Atiyye'nin ismi ile ilgili Nesibe bint. Haris, Nüseybe bint. Haris veya da Nesibe bint. Kays şeklinde farklı değerlendirmeler söz konusudur.¹⁶ Hadis kaynaklarımızı incelediğimizde Ümmü Atiyye'nin Dubâa bint. Haris adlı bir kız kardeşinden bahsedilmektedir.¹⁷ Hadiste Basra'ya gelen kadının bu kadın olması mümkündür. Ancak Bulkînî'ye göre Dubâa bint. Haris şeklinde isimlendirme yapma bir vehim olup ona göre kaynaklarda ismi geçen kişi, Dubâa binti'z-Zübeyr'dir.¹⁸ Bize göre bu isimlerde birden fazla kişi olabilir. Bu sebeple Basra'ya gelen kadının Dubâa bint. Haris olduğunu düşünüyoruz. Ancak bu kadının kocası ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

2. Ebû İshak şöyle anlatmıştır: Abdurrahman b. Yezîd'in şöyle dediğini işittim: Abdullah b. Mesûd (r.a.) hac yaptı ve yatsı ezanı vakti veya da ona yakın bir vakitte Müzdelife'ye geldik. Abdullah *bir adama* ezan okumasını emretti. O da ezan okudu ve kâmet getirdi...¹⁹

Hadiste zikredilen adamın kim olduğu şerhlerde açık olarak

¹³ Buhârî, "Hacc", 81.

¹⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 1/504.

¹⁵ Ebû Dâvûd, "Salât", 242.

¹⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 1624; el-Bulkînî, *el-İfham*, 47.

¹⁷ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 10/340; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fi ma'rîfeti'l-ashâb*, 1. Baskı, (Amman: Dâru'l-A'lâm, 2002), 91. Ayrıca bkz. Zekeriya Güler, "Ümmü Atiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 42/314.

¹⁸ İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, 91; el-Bulkînî, *el-İfham*, 48.

¹⁹ Buhârî, "Hacc", 97.

söylenmemiştir. Ancak şarihlerin çoğu farklı rivâyetleri de göz önünde bulundurarak²⁰ bu adamın hadisin râvisi Abdurraman b. Yezid olduğunu söylemiştir.²¹

3. Enes (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye geldi ve bir mescit bina edilmesini emretti. Bu sebeple (iki kişiye): “Ey Neccâroğulları! Arsanızın (devenin çöktüğü yerdeki) bedelini bana söyleyiniz.” dedi. Onlar: “Biz ondan bir şey istemiyoruz onu Allah adına veriyoruz.” dediler. Hz. Peygamber (bu teklifi kabul etmeyip bedeli ödedikten sonra) arsa üzerindeki müşrik kabirlerinin kaldırılmasını emretti. Kabirler başka tarafa taşındı. Sonra harabe yerlerin onarılmasını emretti; oralar da düzeltildi. Arsadaki hurma ağaçlarının kesilmesini emretti; onlar da kesildi. Bu hurma gövdelerini mescidin kible tarafına istif ettiler.²²

Hadiste “racül” ve “imrae” şeklinde bir mübhem şahıs bulunmamaktadır. Beni Neccâr şeklinde tasrih edilen kişilerin isimlerini tespit etmek amacıyla bu hadisi incelemek istedik. Mescit arazisini Allah yolunda vermek isteyen oğulların Ensar’dan iki yetim delikanlı oldukları, babalarının Neccâr’lı Amr, isimlerinin Sehl ve Süheyl olduğu ve Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde saldıdığı devesinin, bu iki gencin arsasının önünde oturduğu bilgileri kaynaklarımızda geçmektedir.²³

3. Hz. Peygamber’e Hayırlı Amelleri Soranların Genelde İbham Edilmesi

1. Enes (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) *iki oğlu* tarafından yürütülen *yaşlı bir adam* (شَيْخًا) gördü ve “Bunun hâli nedir ki?” dedi. Oğulları da: “Yaya olarak Kâbe’ye yürümeyi adadı.” dediler. Hz. Peygamber: “Muhakkak ki Allah, bu ihtiyarın kendine azap etmesinden müstağnidir.” buyurup, ona bineğe binmesini emretti.²⁴

²⁰ en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/471.

²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/612; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 10/19.

²² Buhârî, “Fedâilü'l-Medîne”, 1. Bu hadis, Buhârî’de şu bölümlerde de tekrar edilmiştir: Buhârî, “Büyü”, 41; Buhârî, “Vesâyâ”, 27,30 ve 34.)

²³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 529; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/170; el-Bulkinî, *el-İfham*, 167-168.

²⁴ Buhârî, “Cezâü's-Sayd”, 27.

Hadiste toplamda üç kişi mübhem bırakılmıştır. Ancak iki oğulla alakalı herhangi bilgiye ulaşamadık. Yaşlı babaya gelince onun Ebû İsrail şeklinde künyelendiği, isminin ise Kays, Kayser, Âmirî, Yesir, Beşir veya Meşir olduğu kaynaklarda geçmektedir.²⁵ Fakat sahâbe arasından Kayser isminin mevcut olması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca ilk zamanlarda nokta ve harekelerin olmaması da bu kişinin birçok isimle anılmasına sebep olmuştur. İbn Beşkuvâl, "Ebû İsrail" künyeli kişinin adının Yesir olduğunu söylemiştir.²⁶

2. Ebû Hureyre (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) visali (iftar etmeden iki orucu birbirine eklemeyi) yasaklamıştı. Müslümanlardan *bir adam* Hz. Peygamber'e: "Yâ Resûlallah! Sen visal yapıyorsun." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Hanginiz benim gibidir? Ben ki Rabbim beni yedirir ve içirir hâlde gecelerim." buyurdu...²⁷

Rivayette geçen kişinin kim olduğu kaynaklarda tasrih edilmemiştir. Ancak İbn Hacer orada bulunan birçok kişinin (ricalin) bu soruyu sorma ihtimali olduğunu belirtmiştir.²⁸

4. İsmnin Bilinmesinde Toplum Açısından Bir Fayda Görülme-yenler

1. Hz. Âişe (r.anhâ) anlatmıştır: Hz. Peygamber'e (s.a.s.) *bir adam* geldi kendini iddia ederek: "O yandı." dedi. Hz. Peygamber ona: "Hayırdır sana ne oldu?" dedi. O adam: "Ramazan günü bile-rek eşimle cima yaptım." dedi. Bu arada Hz. Peygamber'e "Arak" (bir sepet hurma) getirildi. O: "Yanan adam nerede?" dedi. O adam: "Benim; buradayım" dedi. Hz. Peygamber: "Bu hurmaları sadaka olarak ver!" buyurdu.²⁹

²⁵ Ebû Zekeriyya en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâi ve'l-lüğa*, (b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/175; el-Bulkinî, *el-İfthâm*, 165-166; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/125; el-Aynî, *Umde-tü'l-kârî*, 10/320; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 111.

²⁶ İbn Beşkuvâl, *Kitâbü gavâmizi'l-esmâ i'l-mübheme*, 237-239.

²⁷ Buhârî, "Savm", 49.

²⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/243.

²⁹ Buhârî, "Savm", 29. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Savm", 30-31; Buhârî, "Hibe", 20. Mezkûr rivayetler, her ne kadar daha uzun ve meşhur olsa da sıralamayı bozmamak adına aynı konudaki ilk rivayeti aktardık.)

Mübhemâta dair eserlerde bu kişinin ismi Seleme b. Sahr (Süleyman ve Selman diyenler de olmakla birlikte) şeklinde tasrih edilmiştir.³⁰ İbn Hacer ise, bu görüşü kabul etmemektedir. Zira ona göre ismi verilen şahıs, zihar yapan kişidir. Âlimler de bu konuda yanılığa düşmüşlerdir.³¹ Hadiste ayrıca Hz. Peygamber'e bir sepet hurma getiren kişi de mübhem bırakılmıştır. Halebî'ye göre bu kişi Ferve b. Amr'dır.³²

2. Abdullah b. Ebî Evfâ (r.a.) anlatmıştır: *Bir adam* çarşıda bir şey satarken Müslümanlardan birisi sattığı malı alsın diye; o malın bedeline, müşterinin vermediği bir bedel verdiğini söyleyip Allah adına yemin ederek malına değer katmaya çalışmıştı. Bunun üzerine "Allah'a verdikleri sözü ve yeminleri az bir bedele satanlara gelince..." ayeti³³ indi.³⁴

Hadiste malını satmak isteyen adam ve müşterisi mübhem bırakılmıştır. Mübhemâta dair eserlerde bu kişiler tasrih edilmemiştir. Ancak hadiste, yaşanan olay sebebiyle bir ayetin indiği zikredildiği için *esbâb-ı nüzul* ve tefsir kaynaklarındaki farklı rivayetlere bakmamız gerekmektedir. Bu kaynaklarda bizzat bu hadiste zikredilen olay geçmese de bu ayetin birtakım kişiler hakkında indiği kaydedilmiştir. Bu kişiler; Eşas b. Kays, Ebû Râfi', Kinâne b Ebî'l-Hakîk, Huyey b. Ehtab ve Ka'b b el-Eşref'tir.³⁵ Bu kişilerin isimleri farklı olaylar sebebiyle zikredildiği için kanaatimizce hadiste mübhem bırakılan kişi bunlardan birisi değildir. Yani bu kişinin kimliği tespit edilememiştir.

3. Hamza b. Amr el-Eslemî anlatmıştır: Hz. Ömer (r.a.) onu sadaka toplamak üzere bir yere göndermiş. Orada *bir adam karısının cariyesi* ile cinsel ilişkide bulunmuş. Hamza da o adamdan *kefil*

³⁰ el-Ezdî, *el-Ğavâmiz ve'l-mübhemât*, 58-60; İbn Beşkuvâl, *Kitâbü gavâmizi'l-esmâ' il-mübhemê*, 211-214.

³¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/194.

³² el-Halebî, *et-Tavzîh*, 113.

³³ Âli İmrân 3/77.

³⁴ Buhârî, "Büyû'", 27. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Şehâdât", 25.)

³⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 1. Baskı, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin (Kâhîre: Dâru Hicr, 2001), 5/518-520; Ebû'l-Hasen Ali el-Vâhidî, *Esbâbu'n-nüzûl*, 2. Baskı, (b.y: Dâru's-Salâh, 1992), 110-112; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, 1/526.

alıp, Hz. Ömer'in yanına varmış. Hz. Ömer de o adama yüz değnek ceza vermiş. Bunun üzerinde o adam zina meselesini tasdik etmiş, ancak Hz. Ömer cahilliği özür sayarak onu recmetmemiştir.³⁶ Hadiste dört mübhem şahıs bulunmaktadır. Bunlar; zina eden adam, karısı, cariye ve kefil olan kişidir. Kaynaklarımızda dördünün de ismine rastlayamadık. Muhtemeldir ki bu şahsın yaptığı haram fiilden dolayı kaynaklar ve mübhemat âlimleri üzerinde durmak istememiştir.

5. Hz. Peygamber'e Gözcülük Yapanlar Ve Savaşlarda Önemli Haber Verenler

1. Enes b. Mâlik (r.a.) anlatmıştır: Resûlullah (s.a.s.) fetih senesinde başında bir miğfer varken Mekke'ye girdi. Hz. Peygamber bu miğferi başından çıkardığı anda *bir adam* geldi ve: "İbn Hatal Kâbe'nin örtüsüne sarılmış." dedi. Hz. Peygamber de sahâbilerine: "O'nu öldürün!" buyurdu.³⁷

Bir rivâyette Hz. Peygamber Mekke fethi günü dört kişiyi ne olursa olsun öldürmeyi planlamıştı. Bu kişiler: Huveyris b. Nukayd, Mıkyas, Hilal b. Hatal diğer adıyla Abdullah b. Hatal ki hadiste zikredilen kişi, bir de Abdullah b. Serh idi.³⁸ Mezkûr şahısları tanıyan sahâbîler Hz. Peygamber'e haber vermeye çalışmışlardı. İbn Hatal'ı görüp haber verenin ve onu öldürenin kim olduğu hakkında birçok isim kaynaklarımızda geçmektedir. O'nu Kâbe'nin örtüsüne sarılmış halde görüp haber veren kişinin Nadle b. Ubeyd Ebû Berze olduğu söylenmiştir.³⁹ İbn Hatal'ı öldürenle alakalı şu üç isim ön plandadır: Ebû Berze, Saîd b. Züeyb, Saîd b. Harîs ve Zübeyr b. Avvâm.⁴⁰

6. İslam Toplumunda Huzursuzluk Çıkaranlar

Ubâde b. Sâmit (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) kadir

³⁶ Buhârî, "Kefâlet", 1.

³⁷ Buhârî, "Cezâu's-Sayd", 18. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Cihad", 169).

³⁸ ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, 1. Baskı (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 2001), 2/564.

³⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/72; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 10/295.

⁴⁰ ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, 2/564; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 10/295; el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 3/317.

gecesini bize haber vermek üzere evinden çıkmıştı ki Müslümanlardan iki adam kavgaya ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Ben size kadir gecesini haber vermek için evden çıkmıştım. Fülânla fülânın kavgasına rast gelince unutturuldum. Bu durum, belki sizin için daha hayırlı olur. Artık siz kadir gecesini yirmi dokuzuncu veya yirmi yedinci veya yirmi beşinci gecelerde arayınız.” buyurdu.⁴¹

Hadiste iki adam şeklinde mübhem bırakılan kişiler Abdullah b. Ebî Hadred ve Ka’b b. Malik’tir.⁴²

7. Hz. Peygamber’e veya Ashabına Suikast Yapanlar

1. Enes b. Mâlik (r.a.) anlatmıştır: *Yahudi bir kadın*, kızartılmış zehirli bir koyunu Hz. Peygamber’e (s.a.s.) getirdi. O bu koyundan yedi. Sonra bu kadın huzura getirildi. Oradakiler tarafından: “Bunu öldürelim mi?” denildi. Hz. Peygamber de “Hayır.” dedi.⁴³

Hz. Peygamber’i zehirleyen kadın Zeynep bint. el-Hâris’tir.⁴⁴ Aynî bu kadının Müslüman olup olmadığında farklı görüşler olduğunu dile getirmiştir.⁴⁵ Bu hadise yaşandığında Hz. Peygamber’in huzurunda kimlerin bulunduğu konusunda bir bilgiye rastlamadık.

2. Enes b. Mâlik (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) *ashap-tan yetmiş kişilik bir grubu* Süleym ve Âmiroğulları’na göndermişti. Onlar bir yere (Maûne Kuyusu’na) vardıklarında *dayım* onlara: “Ben sizden önce oraya gideyim. Eğer bana eman verilerse ben de Hz. Peygamber’den öğrendiklerimi aktarırım, yok eman vermezlerse de siz zaten bana yakınsınız.” dedi ve o topluluğa doğru yöneldi. Onlar ona ilk anda eman verdiler. O da onlara Hz. Peygamber’den öğrendiklerini aktarırken onlar birden aralarından *bir adama* işaret verdiler de adam dayıma mızrak sapladı. Dayım acıyla “Allâhu ekber! Kâbe’nin Rabbine yemin olsun!” dedi. Sonra o kavmin adamları diğer sahâbîlere yöneldiler de dağa kaçan *topal*

⁴¹ Buhârî, “Fadl-i Leyleti’l-Kadr”, 4.

⁴² İbn Hacer, *Hedyü’s-sârî*, 2/130; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 117.

⁴³ Buhârî, “Hibe”, 28.

⁴⁴ İbn Hacer, *Hedyü’s-sârî*, 2/146.

⁴⁵ el-Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 13/242.

adam dışında hepsini öldürdüler...⁴⁶

İbn Hacer Hadiste geçen mübhem kişilerin hepsini tasrih etmiştir. Ona göre;

Enes'in dayısı: Annesi Ümmü Süleym'in erkek kardeşi Haram b. Milhân⁴⁷

Enes'in dayısını öldüren adam: Âmir b. et-Tufeyl

Topal adam: Ka'b b. Zeyd'dir.⁴⁸

İbn Hişâm (öl. 218/833) Hz. Peygamber'in gönderdiği kırk kişiden bazılarının isimlerini şöyle aktarmıştır ki bu grubun arasına; Münzir b. Amr, Hâris b. es-Samme, Haram b. Milhân, Urve b. Esmâ, Nâfi' b. Büdeyl, Âmir b. Führeyre bulunmaktadır.⁴⁹

8. İfk Hadisesini Ortaya Atanlar

1. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi Hz. Âişe (r.anhâ) hakkında *iftira atan kişiler* söyleyecekleri sözleri söyledikleri zamanda Allah Hz. Âişe'yi bu iftiradan temizlemiştir... Hz. Âişe şöyle anlatmıştır: ... "Yolda bana *hizmet eden kişiler* gelmişler, mahfemi yüklemişler ve devemin üzerine koymuşlar. Onlar beni onun içinde sanıyorlarmış" ... Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu: "Ailem hakkında bana sıkıntı ve eziyet yaşatan *adam* hakkında bana kim yardım eder? Allah'a yemin olsun ki, ailem hakkında iyilikten başka bir şey bilmedim. İftira atanlar bir de *bir adamın* ismini gündem ettiler. Bu adam hakkında da iyilikten başka bir şey bilmedim. Bu adam ben olmadığımı ailemin yanına bile gelmemiştir." ... Hz. Âişe şöyle devam etti: Bir defasında annem ve babam yanımda otururken ben ağlıyordum ve Ensar'dan *bir kadın* çıkageldi izin istedi de ben de izin verdim. O da benimle beraber ağlıyordu...⁵⁰

⁴⁶ Buhârî, "Cihâd", 9. Bu hadis Buhârî'de tekrar edilmiştir (Buhârî, "Cihâd", 19 ve 184).

⁴⁷ Hz. Peygamber, bu olaydan sonra ara ara Ümmü Süleym'in evine girer onu teskin eder ve kardeşi için dua edermiş. İsmi tespit edemediğimiz bir sahâbi bu kadar fazla ziyaret etmesinin sebebini sorduğunda, Hz. Peygamber Bî'rîmaüne olayını hatırlatmıştır. (Buhârî, "Cihâd", 38)

⁴⁸ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/153-154.

⁴⁹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Celâlüddîn, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990), 3/138.

⁵⁰ Buhârî, "Şehâdât", 15. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir. (Buhârî, "Şehâdât",

İfk hadisesiyle alakalı bu uzun rivayette birçok mübhem şahıs bulunmaktadır. Bunlar; iftira atan kişiler, Hz. Âişe'nin mahfesini taşıyanlar, iftirayı ilk yayan kişi, kendisine iftira atılan adam ve Ensar'dan olan kadındır. İftirayı ilk yayan kişi Abdullah b. Übey b. Selûl ve kendisine iftira atılan kişi Safvân b. el-Muattal rivayette zikredilmektedir.

İftira atan kişilerin; Abdullah b. Übey b. Selûl reisliğinde Mistah b. Üsâse, Hassân b. Sâbit ve Hamne bint. Cahş'tan oluşan bir grup, Hz. Âişe'nin mahfesini taşıyanlar arasında bulunan bir kişinin isminin Ebû Müveyhibe olduğu kaynaklarda geçmektedir. Ancak Ensar'dan olan kadınla alakalı net olmasa da Ümmü Mistah ismi dile getirilmiştir. Fakat bu kadın Ensar'dan değildir.⁵¹ Eğer ensar kelimesi burada mecaz manasıyla ele alınırsa bu kadının Ümmü Mistah olabileceği söylenebilir. Ancak burada mecazi manayı kullanmak kanaatimizce doğru değildir.

9. Savaştan Kaçanlar

1. Abdullah b. Yezîd anlatmıştır: Ben Zeyd b. Sâbit'i şöyle derken işittim: Hz. Peygamber (s.a.s.) Uhud savaşına çıktığında, sahâbîleri arasından *birtakım insanlar* yoldan geri döndüler. Bunun üzerine savaş meydanında kalan sahâbîlerden bir grup: "Bunları öldürelim." dediler. Diğer grup ise: "Hayır, onları öldürmeyelim." dediler. Bu fikir ayrılığı sebebiyle şu âyet indi: "*Siz hâlâ niçin münafıklar hakkında iki gruba ayrılıyorsunuz?*"⁵² Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: "Ateşin demirin pisliğini dışarıya attığı gibi Medine de kötü adamları dışarı atar."⁵³

Uhud savaşında sahâbîleri o meydanda bırakıp dönenlerin başında Abdullah b. Übey b. Selûl vardı ve yaklaşık olarak ordunun üçte biri ona tabi olmuştu.⁵⁴ Genel olarak bu olayda geri dönenlerin münafıklar olduğu kanaati söz konusu edilmektedir.

1.) Bu rivayet, kısa olduğu için kıssanın tamamının anlatıldığı rivayeti kaydedtik.)

⁵¹ İbn Hacer, *Hedyü's-Sâri*, 2/148; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 151; el-Kastallânî, *İrşâdü's-sâri*, 4/391.

⁵² en-Nisâ 4/88.

⁵³ Buhârî, "Fedâilü'l-Medîne", 10.

⁵⁴ el-Bulkînî, *el-İfham*, 169; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/116.

Ancak mübhem bırakılan mezkûr kişilerin bazılarının münafık diğerlerinin ise başkasından etkilenen zayıf imanlı sahabiler olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla hem münafıklar hem de zayıf imanlı sahabilerin isimleri bir yönüyle çok olmasından diğer yönüyle de yapılan fiilin kötü olması hasebiyle zikredilmemiştir.

10. Müşrikler Adına Casusluk Yapanlar

1. Hz. Ali (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) beni, Zübeyr'i ve Mikdâd'ı bir yere gönderdi ve şöyle buyurdu: "Hah adlı bahçeye kadar gidin. Oraya ulaştığınızda mahfe içinde *bir kadına* rast geleceksiniz. Onun yanında mektup var ki onu ondan alıp getirin..."⁵⁵

Hâtib b. Ebî Belta'nın Safvan b. Ümeyye, İkrime b. Ebî Cehil ve Süheyl b. Amr'dan oluşan topluluğa yazdığı bu mektubu mahfe içinde götürülen Kenüd isimli Ümmü Sâre künyeli ya da ismi Sâre olan bir kadın götürürken yakalanmıştır.⁵⁶

11. Dinden Dönenler

1. Câbir (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına *bir a'râbî* (bedevi) geldi ve İslâm adına ona biat etti. *O adam* kızmış halde ertesi gün tekrar geldi ve: "Benim biatımı iptal et." dedi. Hz. Peygamber adam üç kez bu teklifi yapsa da bu teklifi kabul etmedi ve: "Medine şehri kirliyi dışarı atan, temiz olanı içeri de bırakan demirci körüğü gibidir." buyurdu.⁵⁷

İbn Hacer ve Halebî, Zemahşerî'nin (öl. 538/1144) bu kişiyi Kays b. Ebi Hazim şeklinde tespit ettiğini, ancak bu tespitin bir vehim olduğunu dile getirmişlerdir.⁵⁸ Nevevî'de Kays hakkında Hz. Peygamber'e biat için yola çıkıp Medine'ye vardığında Hz. Peygamber'in vefat ettiğini, bu sebeple onun tabiiinden olduğunu söylemiştir.⁵⁹ Kaynaklarımızda Kays b. Ebi Hazim el-Minkarî adlı bir sahâbîden bahsedilmektedir ki İbn Hacer de bu a'râbî'nin bu

⁵⁵ Buhârî, "Cihâd", 141. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir. (Buhârî, "Cihâd", 195)

⁵⁶ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/159; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 172.

⁵⁷ Buhârî, "Fedâilü'l-Medîne", 10.

⁵⁸ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/126; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 330-331.

⁵⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 1014; en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâi ve'l-lüğa*, 2/61.

kişi olabileceğinin ihtimal dâhilinde olduğunu zikretmiştir.⁶⁰

2. Hz. Ömer Ramazan ayında *sarhoş olan bir adama* (لنشوان): “Yazık sana! Bizim çocuklarımız bile oruçluyken, yaptığına bak!” demiş ve o adamı dövmüştür.⁶¹

Kaynaklarımıza göre bu adam Rabîa b. Ümeyye b. Halef’tir. Mekke’nin fethinde Müslüman olmuş, ama sonradan dinden dönmüştür.⁶²

12. Hudeybiye Kıssasında Zikredilen Mübhem Kişiler

1. Berâ b. Âzib (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekkelilerle Hudeybiye’de sulh anlaşması yapmak istediğinde anlaşma metnini Hz. Ali yazdı. O “Muhammed Resûlullah” yazınca *müşrikler* itiraz ettiler ve: “Muhammed Resûlullah yazma! Zira biz senin Hz. Peygamber olduğuna inansaydık seninle savaşmazdık.” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali’ye: “Resûlullah kısmını sil!” buyurdu...⁶³

Hudeybiye anlaşmasında müşriklerin reisliğini Süheyl b. Amr’ın yaptığı kaynaklarımızda zikredilmekle birlikte onunla birlikte kimlerin bulunduğu tasrih edilmemiştir.⁶⁴

2. Hz. Peygamber (s.a.s.) Hudeybiye’ye doğru yola çıktı... Bundan dolayı *Kinâneoğulları’ndan bir adam* Kureyşlilere: “Beni bırakın da bir de ben gideyim Muhammed’in yanına.” dedi... Süheyl b. Amr gelip Hz. Peygamber’e şöyle dedi: “Hadi gel aramızda bir anlaşma metni yaz!” Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) *kâtibi* çağırdı... Sonra *berberini* çağırıp saçını kazıttı... Hz. Ömer o zaman *müşrik olan iki hanımını* boşadı... Kureyşli Ebû Basîr Müslüman halde Medine’ye geldi. Onu istemek için Kureyş *iki adam* gönderdi...⁶⁵

⁶⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 1014; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/116.

⁶¹ Buhârî, “Savm”, 47.

⁶² İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, 343; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/129; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 115.

⁶³ Buhârî, “Sulh”, 6.

⁶⁴ Buhârî, “Şürût”, 1; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 154.

⁶⁵ Buhârî, “Sulh”, 15. (Rivayet çok uzun olduğu için mübhem kişilerin olduğu kısımları zikrettik.)

Hudeybiye kıssasının anlatıldığı bu uzun rivayette birçok mübhem kişi vardır:

Kinâneoğulları'ndan bir adam: Huleys b. Alkame

Kâtib: Hz. Ali⁶⁶

Berber: Hirâş b. Ümeyye

Hz. Ömer'in boşadığı iki hanımı: Kureybe bint. Ebî Ümeyye ve Melike Ümmü Külsûm bint. Ebî Cervel

Ebû Basîr: Utbe b. Üseyd⁶⁷

Ebû Basîr'i almak için Kureys'in gönderdiği iki adam: Cühayş b. Câbir ve onun kölesi Kevser ya da Ahnes b. Şerîk ve Ezher b. Abdi Avf.⁶⁸

13. Hz. Peygamber'in Elçileri ve Münâdîleri

1. Seleme b. Ekva' (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) *bir adamı* âşûrâ günü insanlar arasında şunu söylemesi için gönderdi: "Her kim yemek yediyse iftara kadar da yiyerek veya yemeden gününü tamamlasın. Bir şey yememiş olan da artık bir şey yemeden oruç tutsun!"⁶⁹

Hz. Peygamber tarafından gönderilen bu adam Eslemlî Hind b. Esmâ'dır.⁷⁰ Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bu münâdî ile ilgili iki farklı rivayette iki farklı isim geçmektedir. Bunlar, Esmâ b. Hârîse⁷¹ ve Hind b. Esmâ'dır.⁷²

2. Enes (r.a.) anlatmıştır: ... Hz. Peygamber'in (s.a.s.) *münâdîsi*: "Muhakkak ki Allah ve Resûlü sizi eşek eti yemenizden nehyediyorlar!" diye seslendi...⁷³

⁶⁶ Buhârî, "Sulh", 6.

⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/359.

⁶⁸ el-Bulkînî, *el-İfham*, 260-264; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/151.

⁶⁹ Buhârî, "Savm", 21. Bu hadis, Buhârî'de şu bölümde de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Savm", 68. Ancak buradaki rivayette "رجل – racül" kelimesi yerine "رجل من أسلم – racül min eslem" kelimesi kullanılmıştır.)

⁷⁰ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/127; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 113.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 27/273.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/325. (Tahkik bölümünde Şuayb el-Arnaût yaptığı değerlendirmelerden sonra Esmâ b. Hârîse'nin elçi olarak gönderildiğini kaydetmiştir.)

⁷³ Buhârî, "Cihâd", 130.

Hadiste geçen münâdî Ebû Talha Zeyd b. Sehl'dir.⁷⁴

3. Ebû Beşîr el-Ensârî (r.a.) anlatmıştır: ... Hz. Peygamber (s.a.s.): "Hiçbir devenin boynunda yay kirişinden yapılan gerdanlık veya küâde kalmasın; hepsi koparılınsın!" diye haber vermek üzere *bir adamı* elçi olarak gönderdi.⁷⁵

Hz. Peygamber'in gönderdiği elçi Zeyd b. Sâbit'tir.⁷⁶

14. Savaştaki Cesur Mücadelesine Rağmen Cehennemlik Olan

1. Sehl b. Sa'd (r.a.) anlatmıştır: Bir zaman Hz. Peygamber (s.a.s.) ve müşrikler karşı karşıya geldiler ve savaştilar. Hz. Peygamber ordu komutanı olarak karargâhına, düşmanlar da kendi karagâhlarına çekilmişti. Derken Hz. Peygamber'in ashâbından *bir adam* düşmanlardan ayrı düşen veya da orduya katılmamış hiç kimseyi bırakmayıp daima takip ediyor ve onları kılıcıyla vuruyordu. Bunun üzerine birisi: "Bugün bizden hiçbir kimse fülânın (bu adamın) gösterdiği cesaret ve kahramanlığı gösteremedi!" dedi. Hz. Peygamber ise, "Ancak, o cehennemliktir." buyurdu. Orada bulunanlardan *bir adam*: "Ben onun yanında olup onu gözetleyeceğim." dedi...⁷⁷

Savaşta kahramanlık gösterdiği halde cehennemliklerden olduğu söylenen kişi Kuzmân ez-Zaferî'dir. Onu takip eden sahâbî ise Eksem b. el-Cevn'dir.⁷⁸

15. Savaşlarda ve Toplantılarda Cesurca Hareket Edenler

1. Enes (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Abdullah b. Übey'in yanına gidilmesi söylenmişti. Bundan dolayı Hz. Peygamber eşeğe binmişti. Müslümanlar da onunla birlikte yürüyerek İbn Übey'in konağına gittiler. Yol da çoraktı. Hz. Peygamber oraya vardığında İbn Übey: "Bana yaklaşma uzak dur! Yemin olsun ki eşeğinin kokusu beni çok rahatsız ediyor." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in beraberinde bulunanlarda *Ensarlı bir adam* şöyle dedi: "Yemin olsun ki, Hz. Peygamber'in eşeği senden daha temiz

⁷⁴ el-Bulkînî, *el-İfshâm*, 287.

⁷⁵ Buhârî, "Cihâd", 139.

⁷⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 6/164.

⁷⁷ Buhârî, "Cihâd", 77. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir. (Buhârî, "Cihâd", 182).

⁷⁸ el-Bulkînî, *el-İfshâm*, 279; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/156.

kokar.” İbn Übey adına da *adamın birisi* öfkelen-di ve bu ikisi tartış-tılar...⁷⁹

Abdullah b. Übey, Hazrecli olduğu için Hz. Peygamber'i onunla görüşmeye yönlendirenler de o kabileden olabilir. Yoksa onların isimleri tasrih edilmemiştir. Hz. Peygamber'in eşeğinin kokusunun İbn Übey'den daha temiz olduğunu söyleyen Ensarlı kişi de Abdullah b. Revâha'dır. Ona karşı duran adamın ismi ise, tasrih edilmemiştir.⁸⁰

2. Berâ b. el-Âzib (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna (bir savaşta) *yüzünü demir zırhla örtmüş bir adam* (رَجُلٌ مَّقَنَّعٌ بِالْحَدِيدِ) geldi ve: “Yâ Resûlallah! Savaşayım mı yoksa Müslüman mı olayım?” dedi. Hz. Peygamber de “Müslüman ol! Sonra savaş!” dedi. O da Müslüman oldu ve savaşmaya başladı, derken şehit oldu. Bundan dolayı Hz. Peygamber “Az amel yaptı ama çok sevap kazandı.” buyurdu.⁸¹

Yüzünü demir zırhla örten adam Müslim'de geçen rivayette bu kişinin Ensar'dan Nebîtoğulları'ndan birisi olarak zikredilmektedir.⁸² Bu olayın Uhud gazvesinde olduğu zikredilmesinden hareketle ismi kaynaklarda açık olarak geçmese de mezkûr kişinin Uhud'da şehit olan birisi olduğunu anlıyoruz. Yaptığımız kaynak taraması sonucu bu kişinin Âmir b. Sâbit olduğunu düşünüyö-rüz.⁸³

3. Berâ b. Âzib (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) En-sar'dan *bir grubu* (رَهْطًا مِنَ الْأَنْصَارِ) Ebû Râfi' adlı kişiyi öldürmek üzere gönderdi. O gruptan *bir adam* öne atıldı ve onların kale-lerinin içine girdi...⁸⁴

Hz. Peygamber'in öldürülmesini istediği Ebû Râfi' Yahudi bir adam olup ismi Selâm b. Ebi'l-Hukayk'tır. Gruptan öne atılıp kale-lerinin içine giren adama gelince; Buhârî aynı baktaki diğer hadiste

⁷⁹ Buhârî, “Sulh”, 1.

⁸⁰ el-Bulkînî, *el-İfhâm*, 255; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/149.

⁸¹ Buhârî, “Cihâd”, 13.

⁸² Buhârî, “İmâre”, 144.

⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/500-502.

⁸⁴ Buhârî, “Cihâd”, 155.

Abdullah b. Atîk şeklinde tasrih etmiştir. Abdullah komutasında gönderilen toplulukta ise; Mes'ûd b. Sinân, Abdullah b. Üneys, Ebû Katâde Hâris b. Rabi' ve Huzâî b. Esved bulunmaktadır.⁸⁵

16. Hırsızlık Yapanlar

1. Urve b. ez-Zübeyr anlatmıştır: *Bir kadın* Mekke'nin fethi gazvesinde hırsızlık yapmıştı. Derken bu kadın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna getirildi. Sonra Hz. Peygamber emir buyurdu ve kadının eli kesildi. Hz. Âişe bu olay hakkında şöyle dedi: "Sonradan bu kadın güzelce tövbe etti ve evlendi. Bu kadın bu olaylardan sonra ara sıra bana gelirdi de ben de onun sorularını ve derdini Resûlullah'a iletirdim."⁸⁶

Hırsızlık yapan bu kadın Fâtıma bint. el-Esved b. Abdileed el-Mahzûmî'dir. Bu kadının ailesi Üsâme b. Zeyd'i cezayı engellemek için aracı yapmışlar ve Üsâme'de aracı olmaya çalışınca Hz. Peygamber çok öfkelenmiş ve ne olursa olsun cezayı uygulamıştır.⁸⁷

17. Dini Hükümleri Anlama Konusunda Yanlış Yapanlar

1. İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) Kâbe'yi tavaf ederken, elini başkasının eline bir kayışla veya bir iple veya da bunlardan başka bir şeyle bağlamış *bir insanın* (بِإِنْسَانٍ) yanından geçti. Hz. Peygamber, kendi eliyle bu bağı kopardı.⁸⁸

Hadisin bu tarikinde zikredilen adamın kim olduğuyla alakalı bir bilgiye ulaşamadık. Ancak İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-ğâbe* adlı eserinde Bişr Ebû Halîfe adlı kişinin yaptığı bir yemin sebebiyle oğlunu kendisine iple bağlayarak haccetmeye başladığı ve Hz. Peygamber'in ipi kestiği, bu yapılan şeyin şeytandan olduğunu söylediği rivâyet edilmiştir. Bulkînî de bu kişinin Bişr Ebû Halîfe olduğunu zikretmiştir. Ancak İbn Hacer bu kişinin Halîfe b. Bişr olduğunu söylemektedir.⁸⁹

⁸⁵ el-Bulkînî, *el-İfihâm*, 294; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/160.

⁸⁶ Buhârî, "Şehâdât", 8.

⁸⁷ el-Bulkînî, *el-İfihâm*, 247; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/270.

⁸⁸ Buhârî, "Hacc", 65. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Hacc", 66. Bu rivâyette mübhem bırakılan kişi, "insan" yerine "racül" şeklinde ifade edilmiştir).

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 115; el-Bulkînî, *el-İfihâm*, 154; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*,

2. Câbir b. Abdillâh (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) bir seferdeydi. Bir an halkın kalabalığını ve üzerine gölgelik tutulmuş *bir adamı* gördü ve: "Bu nedir?" diye sordu. Sahâbîler: "O oruçludur." dediler. Bu cevabı duyan Hz. Peygamber: "Yolculukta oruç tutmak takvadan değildir." buyurdu.⁹⁰

Önceki hadislerimizde Kâbe'ye gitmeyi adayın bir adam geçmişti.⁹¹ O kişinin Ebû İsrâîl şeklinde isimlendirildiğini zikretmiştik. Kaynaklarımızda yolculukta oruç tutan kişinin aynı adam yani Ebû İsrâîl olduğunu geçmektedir.⁹²

18. Belli Bir Mesleği Uhdesinde Bulunduranların Mübhem Bırakılması

1. Ebû Cühayfe'nin oğlu Avn anlatmıştır: Babam hacamat yapan (kan alan) *bir köle* (عَبْدًا) satın almıştı. (Babam bir sebepten dolayı köleye hacamat aletlerini kırdırılmış) Sonra ben babama bunun sebebini sordum. O da şöyle dedi: Hz. Peygamber (s.a.s.) köpeğin kazancından, kan alma bedelinden, dövme yapmak ve yaptırmaktan, faiz yemek ve yedirmekten nehyetti. Heykel yapana da lanet etti.⁹³

Hadiste, Ebû Cühayfe'nin ismi meşhur olduğu için mübhem bırakılmıştır. Bu sahâbînin ismi Vehb b. Abdullah'tır.⁹⁴ Ancak onun satın aldığı kölenin adı kaynaklarımızda tasrih edilmemiştir.

2. Enes b. Mâlik (r.a.) anlatmıştır: *Bir terzi* (خَيْطًا) yaptığı bir yemeğe Hz. Peygamber'i (s.a.s.) çağırmıştı. Bu yemeğe ben de onun yanında gitmiştim. Terzi ona biraz ekmek, biraz da içinde kuru et parçaları ve kabak olan çorba sundu. Hz. Peygamber'in yemek yerken tabağın etrafında kabak aradığını gördüm. Artık ben de o gün bugün kabağı sevmeye devam ederim." dedi.⁹⁵

Hadis şerhlerinde ve mübhemâta dair eserlerde bu terzinin

2/119.

⁹⁰ Buhârî, "Savm", 36.

⁹¹ Bkz. Buhârî, "Cezâü's-Sayd", 27. (İsminin; Kays, Kayser, Âmirî, Yesir, Beşir, Meşir veya Yesir olduğu zikredilmektedir.)

⁹² el-Bulkînî, *el-İfhâm*, 173; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 115.

⁹³ Buhârî, "Büyü", 25. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Büyü", 113).

⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/55.

⁹⁵ Buhârî, "Büyü", 30.

kim olduğu geçmemektedir. Sadece bu terzinin Hz. Peygamber'in kölelerinden (hizmetçilerinden) birisi olduğu zikredilmiştir.⁹⁶

3. Ebû Hâzim anlatmıştır: **Bazı kişiler** Sehl b. Sa'd'e (r.a.) gelip ona Hz. Peygamber'in (s.a.s.) minberini sormuşlardı. Sehl de onlara şöyle anlattı: Hz. Peygamber *fülânca kadına* (Sehl onun ismini söyledi ama ben unuttum) şöyle haber göndermişti: "*Marangoz kölene* (غَلَامِكَ النَّجَّارِ) söyle de bana insanlara seslendiğim zaman oturabileceğim minber (kürsü) yapsın." Sonra kadın kölesine emretti... (sonra yapıp getirildi) Hz. Peygamber de minbere otururdu.⁹⁷

Hadiste birçok mübhem şahıs bulunmaktadır. Bunlar; Sehl'e soru soran topluluk, kadın ve marangoz köledir. Toplulukla alakalı bir bilgiye ulaşamadık. Kadına gelince; Ensar'dan veya muhâcirlerden olduğuna dair Buhârî de farklı rivayetler bulunmakla birlikte İbn Hacer Ensar'dan olduğunu kaydetmiştir. Kadının isminin Ulâse olduğu zikredilmiş olmakla beraber, hadiste geçen Fülâne kelimesinden kaynaklı olarak bunun yazım hatası olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Âişe ismi de kaynaklarda geçmiş, ancak rivayetlerin zayıf olduğu bildirilmiştir. Sahabe zamanında sadece Sa'd b. Ubâde'nin marangoz kölesi olduğu ve mecazi olarakta hanımın kölesi sayılabileceğinden dolayı bu kadının isminin Fekîde bint. Ubeyd olabileceği de dile getirilmiştir.⁹⁸ Kirmânî ise bir delil getirmeden kadının isminin Mînâ olabileceğini zikretmiştir.⁹⁹

Minberi yapan köleye gelince; Kabîsa, İbrahim, Salah, Bâkûm, Bâkûl, Meymûn, Mînâ, Kılâb ve Bîkr gibi isimler zikredilmektedir.¹⁰⁰ Kaynaklarda Meymûn ismi daha fazla ön plana çıkmış ve en kuvvetli rivayet olarak kaydedilmiştir.¹⁰¹

19. Toplumda İhtiyaç Sahibi Olanların Mübhem Bırakılması

1. Ebû Mes'ûd (r.a.) anlatmıştır: Ebû Şuayb diye künyelenen

⁹⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 9/435.

⁹⁷ Buhârî, "Büyû", 32. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Hibe", 3).

⁹⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 1/580-581; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 4/1153-154; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 51.

⁹⁹ el-Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-Derârî*, 11/112.

¹⁰⁰ el-Bulkînî, *el-İfhâm*, 58-59; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 4/1153-154; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 51.

¹⁰¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/463; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 4/1153-154.

Ensar'dan *bir adam* geldi ve *kasap kölesine*: “Bana beş kişiye yetecek kadar yemek yap. Çünkü ben dört kişiyi ve beşinci olarak da Hz. Peygamber'i (s.a.s.) yemeğe davet etmek istiyorum. Zira ben onun yüzünde açlığı tanıdım.” dedi. Nihayet o adam onları davet etti. Ancak davetlilerle birlikte *bir adam* daha geldi. Hz. Peygamber Ebû Şuayb'a: “Bu adam da bizim peşimize gelmiş, izin vermek dilersen izin ver; dönmesini dilersen geri dönsün.” dedi. O da: “Hayır, ben ona izin verdim.” dedi.¹⁰²

Hadiste toplamda yedi kişi mübhem bırakılmıştır. Bunlar; Ebû Şuayb diye künyelenen kişi, kasap köle, Hz. Peygamber'in yanında davet edilen dört kişi ve bir de davet edilmediği halde yemeğe gelen adamdır. Kaynaklarımızda bunlardan hiçbiri tasrih edilmiştir.

2. Abdullah b. Ömer (r.a.) anlatmıştır: Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.), kızı Hz. Fâtıma'nın evine uğramıştı. Ancak onun yanına girmedi. Peşine Ali gelip Fâtıma'yı hüznünlü görünce; Fâtıma her şeyi anlattı. Hz. Ali de bu olanları Hz. Peygamber ile paylaştı. O da: “Evet, ben gelmişim ama Fâtıma'nın kapısında çeşitli renkli nakışlı perde gördüm. Söyle bakalım! Dünya ile aramda ne ilgi var!” buyurdu. Sonra Ali eşinin yanına gelip ne olduysa söyledi. Fâtıma da: “Babam bu perde ile ilgili istediği şeyi emretsin.” dedi. Hz. Peygamber kızı için: “Kızım bu perdeyi ihtiyaç sahibi bir ailesi olan *fülâna* (فُلَانٍ) göndersin.” buyurdu.¹⁰³

İhtiyaç sahibi ailesi olan kişi tasrih edilememiştir.

20. Hz. Peygamber'in Eşleri İlgili Haberler

1. Hz. Âişe (r.anhâ): “Hz. Peygamber (s.a.s.) oruç iken *eşlerinden bazısını* (بَعْضَ أَزْوَاجِهِ) öperdi.” demiş, sonra da gülmüştür.¹⁰⁴

Bu hadisin Müslim'deki tarikinde Hz. Peygamber'in öptüğü eşinin Hz. Âişe (r.anhâ) olduğu açıkça zikredilmiştir.¹⁰⁵ Buhârî'de ise bu eşin Ümmü Seleme olabileceğine dair bir rivayet mevcut-

¹⁰² Buhârî, “Büyü”, 21. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, “Mezâlim”, 14).

¹⁰³ Buhârî, “Hibe”, 27.

¹⁰⁴ Buhârî, “Savm”, 24.

¹⁰⁵ Müslim, “Sıyam”, 69.

tur.¹⁰⁶ Kaynaklarda da bu iki isim ön plana çıkmaktadır.¹⁰⁷

2. Hz. Âişe (r.anhâ) anlatmıştır: Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.) ile eşlerinden müstehaza (özürlü) *bir kadın* i'tikâf yaptı.¹⁰⁸

Hz. Peygamber'in beraber i'tikâf yaptığı hanımı hakkında birçok isim ortaya atılmıştır. Bu hanımın Ümmü Habibe, Zeynep bint. Cahş, Sevde ve Ümmü Seleme olabileceğine dair birçok görüş vardır.¹⁰⁹ Kaynaklarımızda geçen rivayetler değerlendirildiğinde bu kadının Ümmü Seleme olduğu bilgisi daha doğru olacaktır.

21. Hz. Peygamber'in Anlattığı Kıssalarda Temsili Anlatımdan Dolayı Mübhem Kullanması

1. Ebû Hureyre anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) İsrailoğullarından olan *bir adamdan* bahsetti ki o ihtiyacını gidermek için deniz yolculuğuna çıkmış...¹¹⁰

Hadis Buhârî'de hem zekât hem de kefâlet bölümünde daha uzun geçmiş ve orada hem ticaret yolculuğuna çıkmak için borç isteyen kişiden hem de bu kişiye borç veren adamdan bahsedilmiştir.¹¹¹ Yani hadiste toplam iki mübhem kişi bulunmaktadır. Kaynaklarımızda borç isteyen kişiyle alakalı bir bilgi geçmemektedir. Ancak borç verenin Necâşî olabileceği zikredilmiştir.¹¹² İbn Hacer "Adamın biri Necâşî'den borç istemişti." rivayeti ve Necâşî'nin ittiba yoluyla İsrailoğullarından olabileceği zannıyla bu görüşü kabul etmiştir.¹¹³ Ancak Aynî hem rivayetin *zayıf* olması hem de Necâşî'nin soyu açısından bu görüşü kabul etmemiştir.¹¹⁴ Bu kişinin Necâşî olabileceğini söylemek pek mümkün görülmemektedir.

2. Huzeyfe (r.a.) anlatmıştır: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Melekler sizden önce yaşayan toplumlarda *bir adamın*

¹⁰⁶ Buhârî, "Hayz", 21.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, 2/127; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 113.

¹⁰⁸ Buhârî, "İ'tikâf", 10.

¹⁰⁹ el-Bulkînî, *el-İjhâm*, 44; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 43.

¹¹⁰ Buhârî, "Büyü", 10. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Kefâlet", 1; Buhârî, "İstikrâz", 17; Buhârî, "Lukata", 5; Buhârî, "Şurût", 16.)

¹¹¹ Buhârî, "Zekât", 65.

¹¹² el-Halebî, *et-Tavzîh*, 120.

¹¹³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 4/550.

¹¹⁴ el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 12/165.

ruhunu karşıladılar ve: "İyilik namına bir şey yaptın mı?" dediler. O adam da: "Ben çalışanlarıma, borçlu olan kişilere süre tanımalarını ve müsamahalı davranmalarını tavsiye ederdim." dedi. Bunun üzerine melekler de ona müsamahalı davrandılar."¹¹⁵

Eski ümmetlerde yaşayan bu adamın ve çalışanlarının kimlikleriyle alakalı bir bilgiye ulaşamadık. Ancak bu adamın İsrailoğulları'ndan olabileceği düşünülebilir. Şu da unutulmamalıdır ki, Hz. Peygamber özellikle eski ümmetlerle alakalı anlattığı kıssalarda farazi kişilerden bahsetmiş ve örnekleme yapmış olabilir. Hadis şarihleri her ne kadar bu kişileri araştırırsa da bu kişiler hakkında bir bilgiye rastlamak pek mümkün görülmemektedir.

22. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Yaşanan Hadiselerde Mübhem Bırakılanlar

1. Abdullah b. Ebî Evfâ (r.a.) şöyle anlatmıştır: Resûlullah (s.a.s.) umresini yapıp, Beyt'i tavaf etti ve Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rekât namaz kıldı. O sırada yanında, kendisini insanlardan koruyan birtakım adamlar vardı. *Bir adam* Abdullah'a gelip şöyle sormuş: "Resûlullah Kâbe'ye girdi mi?" O da: "Hayır girmedi." diye cevap vermiş.¹¹⁶

Rivâyette soru soran adamın kim olduğu ile alakalı bir bilgiye ulaşamadık. Ancak burada kendisine soru sorulan kişi Abdualh b. Ebî Evfâ olduğu için soru soran kişinin tabiînden olduğunu söyleyebiliriz.

2. Zübeyr b. Arabî şöyle anlatmıştır. *Bir adam*, İbn Ömer'e (r.a.), Hacerüelsved'in isti'lâmının hükmünü sordu. İbn Ömer'de şöyle cevap verdi: "Ben Resûlullah'ın (s.a.s.) Hacerüesved'i isti'lâm ettiğini ve onu öptüğünü gördüm. Râvi Zübeyr dedi ki: Ben İbn Ömer'e: "Eğer dar yerde kalırsam ne dersin, yine oraya ulaşmaya zorlanırsam ne dersin?" diye sordum. İbn Ömer "Sen bu 'Sen ne dersin' sorularını Yemen'de sorarsın! Ben Resûlullah'ı bu

¹¹⁵ Buhârî, "Büyü", 17. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "İstikrâz", 5.)

¹¹⁶ Buhârî, "Hacc", 53; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 55. Bu hadis, Buhârî'de tekrar edilmiştir: (Buhârî, "Ebvâbu'l-umre", 11. Ancak buradaki rivâyette "رجل - racül" kelimesi yerine "صاحب لي - sahibun li" kelimesi kullanılmıştır).

taşı isti'lâm ederken ve onu öperken gördüm diyorum.” dedi.¹¹⁷

Hadisin Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *el-Müsned*'inde geçen tarihinde, Hacerüelsved'in isti'lâmının hükmünü soran adamın hadisin râvisi olan Zübeyr b. Arabî olduğu zikredilmiştir.¹¹⁸ Aynî, Zübeyr b. Arabî ve Zübeyr b. Adî şeklinde iki ismin kaynaklarda zikredildiğini ancak doğru olan kullanımın İbn Arabî şeklinde olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁹ İbn Hacer de bu rivâyeti aktarmış ve o adamın Zübeyr b. Arabî olduğunu söylemiştir.¹²⁰

23. Farazi Anlatımlar

1. İkrime şöyle anlatmıştır: Medineliler İbn Abbâs'a, tavafını yapmış daha sonra da hayız olmuş *bir kadının* durumunu sordular. İbn Abbâs onlara: “Mekke'den memleketine hareket eder.” dedi. Soruyu soranlar: “Biz senin sözünü de direkt olarak kabul etmeyiz, Zeyd b. Sâbit'in sözünü de bırakmayız.” dediler. İbn Abbâs da: “Medine'ye gittiğinizde sorun.” dedi. Onlar da Medine'ye geldiklerinde bu konuyu sordular. Sordukları kimseler içinde onlara Safiyye'nin meselesini anlatan Ümmü Süleym de vardı.¹²¹

Hadiste hakkında soru sorulan kadının bir kişiye delalet ettiği bizzat söylenemeyebilir. Zira farazi olarak başına böyle bir durum gelen kadının hükmü merak edilmiş olabilir. Ancak bab içinde yer alan bir hadiste Safiyye bint. Huyeyy isimli bir kadından bahsedilmiş,¹²² ayrıca Ümmü Süleym ismi de zikredilmiştir.¹²³

2. Ebû Saîd el-Hudrî anlatmıştır: Hz. Peygamber bize Deccâl ile ilgili uzun bir konuşma yaptı. O konuşmada şunlara değindi: Deccâl, Medine'nin etrafındaki birtakım çorak, çakıllı arazilere gelir ki ona Medine kapılarından içeri girmesi yasaklanmıştır. O gün Medineliler'in en hayırlısı olan *bir adam* veya en hayırlı insanlardan bir adam (râvi şüphe etmiştir) Deccâl'in karşısına çıkar ve:

¹¹⁷ Buhârî, “Hacc”, 60; Nesâî, “Menâsik”, 155.

¹¹⁸ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebi Dâvûd et-Tayâlisî*, 1. Baskı, (b.y: Dâru Hicr, 1999), 3/390.

¹¹⁹ el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 9/367-368.

¹²⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/555.

¹²¹ Buhârî, “Hacc”, 145.

¹²² Buhârî, “Hacc”, 145; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 3/686-689.

¹²³ el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 10/138.

"İnanıyorum ki sen, Hz. Peygamber'in bize haber verdiği Deccâl'sin." der. Bunun üzerine Deccâl, etrafındaki kötü kimselere: "Ben bu adamı öldürüp tekrar diriltirsem ne dersiniz? Benim görüşlerimde şüphe eder misiniz?" der. Etrafındaki kötü kimseler: "Hayır derler." Deccâl de o adamı öldürüp hemen diriltir. Onu diriltince o adam: "Allah'a yemin ederim ki, senin Deccâl olduğuna dair şimdi oluşan inancım, muhakkak bundan evvelki inancım-dan daha kuvvetlidir." der. Bu defa Deccâl etrafındakilere: "Bu adamı öldürünüz! Artık benim ona gücüm yetmez!" der.¹²⁴

Hadiste kıyamet alametlerinden birisine değinilmiş ve Deccâl ile konuşacak bir adamdan bahsedilmiştir. Bu adamın kim olduğunun ilk zamanlardan itibaren merak edildiği açıktır. Müslim bu hadisi zikrettikten sonra bu kişinin Hızır olduğunu söylemiştir. Nevevî, Halebî ve Bulkînî de bu kişinin Hızır olduğunu dile getirmişlerdir.¹²⁵ Ancak bu kişinin belli birisi değil de farazi bir kişi olduğunu dile getirmek daha doğru olacaktır.

Sonuç

Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemli yönü, eserde yer verilen hadislerin anlaşılması ve yorumlanması üzerinedir. Mübehmat da bu kabil çalışmalardan birisidir. İçinde bilinmezliği barındırması sebebiyle, nakledilen rivayetlerin tam olarak anlaşılmasına engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla çalışmamızın da içeriğini barındıran mübhem kişilerin bilinmesi, hadislerin anlaşılmasına ciddi bir katkı sağlayacaktır.

Her bir mübhem şahsın netleştirilmesi için başta Buhârî şerhleri olmak üzere mübhemata dair çalışmalara bakılmıştır. Konuya dair telifte bulunan her bir müellifin tespit edebildikleri/edemedikleri olmuştur. Dolayısıyla kaynaklar arasında karşılaştırmalı olarak bakarak mübhemat çözülmeye çalışılmıştır. Yazılan eserlerde de olduğu gibi, yer verdiğimiz bütün örneklerde müb-

¹²⁴ Buhârî, "Fedâilü'l-Medîne", 9; Müslim, "Fiten", 112.

¹²⁵ en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâi ve'l-lüğa*, 1/176-177; el-Bulkînî, *el-İfham*, 169; el-Halebî, *et-Tavzîh*, 112. Hızır'ın hayatta olup olmaması itikadi bir konu değildir. Bazı âlimler bu konuda farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bkz. İlyas Çelebi, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/406-409.

hemlerin tespit edildiği söylenemez. Zira kaynaklarda farklı tespitlerde geçenlerle, hakkında hiç tespit yapılamayanlar bulunmaktadır. Çalışmamızda bazı başlıkların metinlerinde geçen mübhem kişiler hakkında herhangi bir tespit yapılamadığına da işaret edilmiştir.

23 başlıktan da anlaşıldığı üzere mübhem konusu, Hz. Peygamber dönemi ile sonraki dönemler arasında anlaşılması açısından farklılıklar arz etmektedir. Çünkü o dönemde zikredilen konulara dair malumat sahabilerde bulunabilmekte veya olayın bir parçası olabilmektedirler. Mesela, süikast yapanlar, hırsızlık yapanlar, savaşta yararlılık göstermiş ancak iman etmemiş olarak ölenler, dinden dönenler, Peygamber eşleriyle ilgili konular, Peygamber elçileri, Hudeybiye’de elçilik yapanlar, ifk hadisesini ortaya atanlar vs. örnekler düşüldüğünde o günün toplumu tarafından bunların hepsinin veya bir kısmının bilindiği bir gerçektir. Ancak sonraki dönemler için aynı anlaşılma süreci ve seviyesi mümkün görünmemektedir. Peygamber döneminde yaşayanlar, ya olayın bir parçası veya görenlerin nakliyle; sonrakiler ise, sadece kitabi bilgiyle olaya vakıf olmaktadır. 23 başlık özelinde düşüldüğünde, mübhem şahısların önemli bir kısmının tespit edildiği, az da olsa mübhem kalmaya devam edenlerin olduğu aşikârdır.

Makale, “Kitabü’l-Cihad” ve Kitabü’s-Siyer” bölümleri çerçevesinde zikredilen mübhemlere muhtevidir. Toplamda 23 başlıkta mübhem kişilerin tespiti yapılmıştır. Her bir başlıkta önemine göre 1, 2 veya 3 örnekle mesele anlatılmaya çalışılmıştır. Konuların cihad ve siyer olması, muhtevanın ve başlıkların oluşumunda elbette etkili olmuştur. Bu durum, Hz. Peygamber’in farklı konularda mübhem kişiler kullanması hakkındaki hassasiyetini tespit etmeye engel değildir. Mezkûr başlıklarda, ya savaş ortamında gizli kalması gerekenler, ya işlenen bir günahattan dolayı yapanın bilinilmemesi düşünülenler ya da benzer uygulaması “en üstün amel hangisidir” şeklinde birçok kişiye muhatap olacak amelleri yapanlar mübhem kalmıştır. Bir başka açıdan taksimatla, kamu hukuku ile özel hukuk alanındaki şahıs veya aile konusuna giren kişiler mübhematın sebeplerinden olduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid, 50 cilt, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995-2001.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn, *Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdullah, 25 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2017.
- Bulkînî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ömer, *el-İfthâm limâ fi'l-Buhârî mine'l-İbhâm*, thk. Nureddin Talip, Lübnan: Dâru'n-Nevâdir, 2011.
- Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali Kirmani. *el-Kevakibü'd-derari fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1401.
- Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâi, *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Abdülğaffar Süleyman Bündari, Ebû Abdullah Seyyid b. Kesrevi b. Hasan. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411.
- Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 1. Baskı, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin. Kâhire: Dâru Hicr, 2001.
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebi Dâvûd et-Tayâlisî*, 1. Baskı, b.y: Dâru Hicr, 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2015.
- Ebû Hafs Sirâcüddîn İbnü'l-Mülakkın, *et-Tavzîh li şerhi'l-cami't-s-sahîh*, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Felâh, 2008.
- Ebû Zekerriyya en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâi ve'l-lüğa*, b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Ebû'l-Fazl Kadî İyâz, *eş-Şifa' bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, 1. Baskı, Dubai: Câizetü Dubai'l-Devliyyeti, 2013.
- Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*. thk. Taha Muhammed ez-Zeyni. Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1337.
- Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *Hedyü's-sari mukaddimetu Fethi'l-bari bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Kahire:

- Mecelletü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1398.
- Ebû'l-Hasen Ali el-Vâhidî, *Esbâbu'n-nüzûl*, 2. Baskı, b.y: Dâru's-Salâh, 1992.
- Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. Beyrut: Dâru İh-yai't-Türasi'l-Arabi, 1404.
- Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif Zebîdî, *Sahîh-i Buhari muhtasari Tecrid-i sarîh tercemesi ve şerhi*. Mütercimî ve şarihi Kamil Miras. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1984.
- Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir. *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1969/1388.
- Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutni. *es-Sünen*. thk. Abdullah Haşim Yemani Medeni. Kahire: Dâru'l-Mehasin, 1386.
- Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir. *Üsdü'l-gabe fi ma'rifeti's-sahabe*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1869.
- Ebû'l-Hüseyyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac. *Sahîh-i Müslim*. Vaduz: Thesaurus Islamicus Foundation; Cem'iyetü'l-Meknezi'l-İslâmî, 1421.
- Halebî, Ebû Zer Ahmed b. İbrahim, *et-Tavzîh li mübhemâti'l-câmi'i's-sahîh*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Irâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn, *et-Takýid ve'l-îzâh limâ uţlika ve uġlika min Mukaddimeti'bni's-Şalâh*, thk. Üsâmetü b. Abdillâh Hayyât, 2 cilt, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2008.
- İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 1. Baskı, Amman: Dâru'l-A'lâm, 2002.
- İbn Beşküvâl, Ebû'l-Kâsım, *Kitâbü gavâmizi'l-esmâ`i'l-mübheme*, Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, 1987.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülkadir Şeybe, 13 cilt, Riyad: Mektebetü'l-Melik, 2001.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Celâlüddîn, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvînî, *es-Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle,

2017.

İlyas Çelebi, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Kastallani, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed. *İrşadü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Bulak: el-Matbaatü'l-Meymeniyye, 1891.

Kastallânî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed. *Kitâbu'l-ifsâh ani'l-mu'cemi min idâhi'lğâmizi ve'l-mübhem*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2007.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2017.

Zekeriya Güler, "Ümmü Atiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

